

הרב אהרן שמדרה

ראש חבורת מצוות התלויות בארץ
במתחבתא דחסידי בעלזא, קרית בעלזא

בענין כללא דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל יש לנו לבאר כמה ענינים

הם עליהם בחוצה לארץ: בסוריא מותר - ואי
ודאה בח"ל הלכה היכי מזלזלינן בספיקא: כך
נאמרה - הלכה למשה:

הרי לנו דלדעת שמואל ערלה בחוץ לארץ
הוא מדרבנן שהנהיגוהו עליהם, ולדעת ר'
יוחנן דין ערלה בחוץ לארץ הוא מן התורה
[הלכה למשה מסיני], ואפי"ה אנו אומרים
ספיקא מותר וכו', משום דכך נאמרה ההלכה.

עוד שם בגמרא. אמר ליה לוי לשמואל
אריוך ספק לי ואנא איכול, רב אויא ורבה בר
רב חנן מספקו ספוקי להדדי. ופי' רש"י ספק
לי - לקוט שלא בפני שיהיה ספק אצלי ואנא
איכול, ובערלה קאי:

ויוצא לנו דמותר אפילו לגרום הספק
בעצמו משום דספק ערלה בחוץ לארץ מותר.

וכתב במנחת חינוך מצוה רמ"ו וזה
לשונו, הנה הרמב"ם וכן הטור לא הביאו דין
זה, ועיין כסף משנה הל' מאכלות אסורות פ"י
סוף הלכה י"ב וב"י סי' רצ"ד [שם בסופו]
שהרמב"ם והטור סוברים דדין זה אינו אלא
להסוברים דערלה בחוץ לארץ מהלכות
מדינה, אבל להסוברים הלכה למשה מסיני
היא, אסור לספוקי, עי"ש. והנה הרב המחבר
(בעל ספר החינוך) סובר בפירוש דהיא הלכה
למשה מסיני, ומ"מ (במה ש) סובר דמותר
לספוקי, כי כך נאמרה הלכה, וכן כתוב בר"ן
בקידושין שם.

והנה לשון הרב המחבר (בעל ספר
החינוך) דאם אחד אוכל אין חבירו נזקק
להודיע לו, נראה מזה דדוקא בכי האי גוונא,
אבל להאכיל בידיים לחבירו שאינו יודע אסור.
וכן נראה מדברי רש"י ז"ל קידושין ל"ט ע"א

א. יש להבין מהיכן מקור הכלל דהרי
למ"ד ערלה בחוץ לארץ הלכה למשה מסיני
הרי דהוה מן התורה ע"כ צריך טעמא רבא
אמאי אנו מקילים כדברי המיקל:

ב. יש לדעת האם כללא דכל המיקל וכו'
הוא בכל אופן אף אם המיקל הוא דעת יחיד
ואין סברא כלל לפסוק כמותו:

ג. באיזה מחלוקת נאמר כלל זה האם
במחלוקת תנאים דווקא, או גם במחלוקת
אמוראים, או מחלוקת שני תלמידים [בבלי
וירושלמי], ואולי אף מחלוקת ראשונים:

ד. באיזה ענין ואופן נאמר כללא דכל
המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ:

ה. איך אנו נוקטים להלכה. לבאר דעת
הרמב"ם, והרא"ש, והטור, והשו"ע:

ובעה"י החונן לאדם דעת ננסה לבאר ענין
מורכב זה שנוגע הרבה הלכה למעשה בארץ
ובחוץ לארץ במיוחד בזמנינו כעת, שיש שדות
וכרמים ביד ישראל בארץ ישראל, ובחוץ
לארץ שהוא בארץ ישראל, וזה החלי לעשות:

בגמרא קידושין דף לח- לט אמרו, תנן
התם החדש אסור מן התורה בכל מקום, ערלה
הלכה, והכלאים מדברי סופרים. מאי הלכה
אמר רב יהודה אמר שמואל הלכתא מדינה,
עולא אמר רבי יוחנן הלכה למשה מסיני.
ובהמשך הגמרא שם אמר רבי אסי אמר רבי
יוחנן ערלה בחוץ לארץ הלכה למשה מסיני,
א"ל ר' זירא לרבי אסי והתניא ספק ערלה
בארץ אסור בסוריא מותר (בחוצה לארץ יורד
ולוקט), אישתומם כשעה חדא, א"ל אימא כך
נאמר ספיקא מותר ודאה אסור.

ופירוש רש"י הלכתא מדינה - הנהיגוהו

לחומרא, וכתב הוא ז"ל ע"ז ואי מהא לא איריא דהכא אצטריך למשרי כל שנולד בו שום ספק בעולם ואע"פ שאינו כדאי להתיר במקום אחר, דמשום הכי אמרינן דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל ואפילו יחיד במקום רבים, דכל ספקא שריא ואפילו קרוב לודאי ואפילו לספוקי להדדי נמי שרי, ואילו בשאר איסורין ודאי עובר משום לפני עור.

הרי דהר"ן ביאר בדעת הרמב"ם דמותר לספק לאחר, דגבי ערלה מותר אף בספיקות כאלו דבשאר מקומות לא מקרי ספיקא כלל והוה ספק הקרוב לודאי, מ"מ על זה בא ההלכה למשה מסיני גבי ערלה דאף ספק כזה מותר.

עוד אנו רואים בדברי הר"ן אלו דמזה שהלכה למשה מסיני מתיר לנו ספיקא, אנו מקילים ג"כ לפסוק כדברי המיקל בחו"ל.

ויותר מזה כתב הצ"ח (בברכות דף ל"ו סוד"ה וברוך אחר) דהכלל שאנו אומרים ספיקא דרבנן לקולא לא נאמר באופן דצד השני של הספק הוא דעת יחיד, דבוודאי באופן כזה יחיד ורבים הלכה כרבים ואף בדין דרבנן, משא"כ כאן דמהלכה למשה מסיני למדנו דין ספק ערלה בחוץ לארץ א"כ מכח ההלכה הוא דנוכל לפסוק אף כדעת יחיד.

ולכאורה יש להביא ראיה דלא בכל אופן נאמר דין דכל המיקל דהרי בגמרא קידושין אמרו שם, אמרי חריפי דפומבדיתא אין ערלה בחוצה לארץ, שלחה רב יהודה לקמיה דרבי יוחנן, שלח ליה, סתום ספיקא ואבד ודאה והכרו על פירותיהן שטעונים גניזה וכל האומר אין ערלה בחוץ לארץ לא יהא לו נין ונכד משליך חבל בגורל בקהל ה'. ואינהו כמאן סברוה, כי הא דתניא רבי אלעזר בר' יוסי אומר משום ר' יוסי בן דורמסקה שאמר משום רבי יוסי הגלילי שאמר משום רבי יוחנן בן נורי שאמר משום ר' אליעזר הגדול אין ערלה בחוץ לארץ.

הרי דמצאנו תנאים דסברו דאין ערלה

גבי ספק לי, ע"ש. אבל מדברי הר"ן שם נראה דאף להאכילו בידים שרי, שכתב דבכל האיסורים עוברים על לפני עור וכו' וכאן מותר, וכן הוא בשלטי גבורים [סוכה י"ז ע"א מדפי הרי"ף אות ב'] הובא במגן אברהם הלכות לולב סי' תרמ"ט [ס"ק כ'] שכתב דאתרוג של ערלה בחוץ לארץ יוצאין בו כיון דמותר להאכילו לחבירו, וכן הוא בשלטי גבורים כאן בקידושין [ט"ו ע"א מדפי הרי"ף אות ג']. ולא אוכל להבין דין זה כיון דערלה בחוץ לארץ הלכה למשה מסיני ואסורה בהנאה, א"כ היאך יכול להאכילו לחבירו דזה הוי הנאה, דהא מכירה ונתינה באיסור הנאה הוא אסור מן התורה, דמיניה ילפינן [בפסחים כ"א ע"ב] היתר הנאה תננה ואכלה או מכור. ואף לדברי הרב המגיד שחוץ לאכילה הוי ליה שלא כדרך הנאה כמבואר בדבריו פ"ח ממאכלות אסורות הט"ז, מ"מ מודה דמכירה ונתינה הוא איסור דאורייתא והוי כדרך הנאתו ע"ש, וא"כ היאך יכול להאכילו לחבירו. אחר זמן הראו לי בספר שב שמעתתא שמעתתא א' [פרק שני] שהקשה כן, יעויין שם. על כן איני מבין דין זה. והנה לשיטת הרמב"ם שהשמיט דין זה, או אף לשיטת הרב המחבר (בעל ספר החינוך) דרק אינו מחוייב להפרישו, אבל בידים אסור להאכילו דהוא אסור בהנאה, אינו יוצא ידי חובה באתרוג של ערלה, וכן הוא במגן אברהם שם. עכ"ל מנחת חינוך:

עוד יש להקשות ידוע מחלוקת הראשונים אם ספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא, או דמן התורה בכל אופן ספק לקולא וחכמים החמירו בספק דאורייתא דצריך להחמיר בו, ודעת הרמב"ם דאף בספק דאורייתא מן התורה לקולא, א"כ יש לתמוה למה צריך כאן הלכה למשה מסיני לומר דספק ערלה בחו"ל לקולא הרי בכל אופן בכל ספק דאורייתא מן התורה לקולא, וכתב הר"ן בסוף פרק א' דקדושין דמזה הביאו כמה מן הראשונים ראיה דספיקא דאורייתא מן התורה

גבי ערלה, והוא הדין לכלאים, שאף היא מצוה התלויה בארץ, ואינה נוהגת מן התורה אלא בארץ:

נמצא לדעת רש"י דכל מה שאמרו הלכה כדברי המיקל הוא רק משום דהוה דרבנן, אבל אם נפסוק כר' יוחנן דערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני, לא נאמר בזה כללא דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל.

והנה בתוס' שם כתבו וזה לשונם, ולישלח להו כר' טרפון - הא לא פריך לישלח להו כר' יאשיה דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושיעורה וחרצן במפולת יד וכו', ועוד שמא לא ס"ל כר' יאשיה וכו', וא"ת נהי דלא ס"ל כר' יאשיה מכל מקום לישלח להו כרבי יאשיה דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ. וי"ל דלא שייך למימר הכי אלא במזן של איסור דהמתירו חושבו מין היתר בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ אבל בדבר שאינו תלוי אלא בזריעה חטה ושיעורה וחרצן במפולת יד כהא לא אמר הלכה כמותו בחוץ לארץ. מ"ר:

וכן כתב ג"כ בתוס' הרא"ש בברכות דף לו. וזה לשוננו, קמ"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל - וא"ת הא דאמרינן בספ"ק דקדושין רב נחמן ורב ענן הוו קא אזלי באורחא חווהו ליהוא גברא דזרע חיטי [ושערין] ביני גופנא א"ל רב ענן ניתי מר נישמתיה א"ל לא צהירתן קיי"ל כר' יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושיעורה וחרצן במפולת יד, ואמאי קאמר דקיי"ל כר' יאשיה אפי' אי קיי"ל כרבנן בארץ הלכה כר' יאשיה בחו"ל מטעמא דכל המיקל בארץ וכו', וכן כפ' תולין דקאמר דלא הוו זרעי כשותא דסברי כרבנן דר' טרפון דאמרי דהוי כלאים בכרם והשתא אע"ג דהוי כלאים בכרם מ"מ הם לא היו זורעין שני מיני זרעונין עם החרצן, ואפילו אי לא סברי כר' יאשיה בארץ מ"מ בחו"ל הלכה כמותו כיון דמיקל. הילכך נראה דלא אמרינן כל המיקל וכו' אלא לגבי מין ירק כגון הכא גבי צלף אבל גבי זריעה אין לפסוק בחו"ל

בחו"ל ואמאי לא נאמר בזה כללא דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל ובאמת נפטור ערלה בחו"ל.

ונראה דאין ראיה מזה כלל דהרי נאמרה הלכה למשה מסיני דיש ערלה בחו"ל ואף דנאמרה ההלכה ג"כ להקל בזה, עכ"ז אין לומר דאין ערלה כלל דהרי הלכה למשה מסיני יש, דיש ערלה.

והנה במסכת ברכות דף לו. אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בחוצה לארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין וכו', רבי עקיבא אומר אין מתעשר אלא אביונות בלבד מפני שהוא פרי, ונימא הלכה כרבי עקיבא אי אמר הלכה כרבי עקיבא הוה אמינא אפילו בארץ קא משמע לן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ, אבל בארץ לא, ונימא הלכה כרבי עקיבא בחוצה לארץ דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ, אי אמר הכי הוה אמינא הני מילי גבי מעשר אילן דבארץ גופא מדרבנן אבל גבי ערלה דבארץ מדאורייתא אימא בחוצה לארץ נמי נגזור קא משמע לן, רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות וקאכיל קפריסין אמר ליה מאי דעתך כרבי עקיבא דמיקל, ולעביד מר כבית שמאי דמקילי טפי וכו', רבי עקיבא במקום רבי אליעזר עבדינן כותיה, ובית שמאי במקום בית הלל אינה משנה.

ופירוש רש"י ערלה בחוצה לארץ - מדברי סופרים היא: דכל המיקל בארץ - בערלה, הלכה כמותו בחוצה לארץ, דכיון דאינה מן התורה, הלך אחר המיקל:

וכן במסכת שבת דף קל"ט.

כשותא בכרמא עירבובא, ולישלח להו כדברי טרפון דתניא כישות רבי טרפון אומר אין כלאים בכרם וחכמים אומרים כלאים בכרם, וקיימא לן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ, לפי שאינן בני תורה.

וברש"י. וקיימא לן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל - בברכות, בפרק כיצד

המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל וא"כ לענין ערלה נמי בחו"ל נאמר ונטעתם נטיעה אין, מברין ומרכיב לא, כראב"י:

הרי לנו דדעת הרא"ש דמוה שפסק ר"י דאין נטע רבעי בחו"ל משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, כמו כן אין דין ערלה בהברכות והרכבות בחו"ל, הואיל ואלביה דראב"י לא מקרי נטיעה בהרכה והרכבה, וא"כ בחו"ל הלכה כדברי המיקל.

וצריך ישוב דהרי בתוס' הרא"ש הביא כדברי התוס' דאין דין דכל המיקל רק במחלוקת אם במין זה שייך ערלה, אבל לא אמרו כל המיקל בשאר המחלוקות, וכאן בהלכותיו כתב דנקטינן כללא דכל המיקל ברבעי דאין דין נטע רבעי בחו"ל, וכמו כן גבי הברכה והרכבה אנו סומכין על ראב"י בחו"ל דהברכה והרכבה לא מקרי נטיעה.

ועי' במעדני יו"ט ברכות פרק ו' סי' א' ס"ק ג' דמביא כעין קושיא זו בשם רבינו יונה דמה הוצרך לומר דקי"ל כר' יאשיה וכו' לימא כל המיקל וכו' ומדלא אהדר ליה שמעינן שאין זה הכלל אמור בכל מקום אלא היכא דאתמר אתמר, והיכא דלא אתמר לא אתמר ע"כ, וכתב המעדני יו"ט ע"ז ומיהת יש לי לדחות זה דודאי דכיון שאמת הוא דהכי קי"ל כר' יאשיהו למה לו לומר מטעם כל המיקל כו' אלא ניחא למימר דקי"ל כרבי יאשיה בכל מקום ואפי' בארץ ישראל, עכ"ל:

ודחוי זה שכתב המעדני יו"ט כתב בשיטה מקובצת עי' לקמן. אבל קשה מאד לומר תירוץ זה על הרא"ש דהרי בתוס' הרא"ש כתב משום קושיא זו דאין דין דכל המיקל רק במחלוקת אם המין הוא מין שחייב בערלה ולא בשאר מחלוקת, ואיך כתב כאן דאין דין ערלה בהברכות והרכבות, וכן אין דין נטע רבעי משום דאנו סוברים דינא דכל המיקל.

ובמושכל ראשון היה נראה ליישב דמתוס' בברכות דאמרו דאין נטע רבעי בחו"ל, אין להקשות על מה שאמרו התוס' בשבת דלא

כדברי המיקל בארץ, הילכך הנהו אמוראי דפ' תולין סברי דאין הלכה כר' יאשיה בארץ הילכך לא היו מקילין כמותו גם בחו"ל, ורב נחמן הוצרך לומר קי"ל כר' יאשיה אפילו בארץ:

הרי דדעת התוס' והרא"ש דלא אמרו כל המיקל רק במחלוקת במין כגון בצלף שיש אומרים דרק אביונות הוה פרי, ויש אומרים דכל הצלף הוה פרי, בזה נאמר דבחו"ל הלכה כדברי המיקל דרק אביונות הוה פרי, ובארץ ישראל נחמיר דכל הצלף הוה פרי ויש בזה ערלה, משא"כ בשאר המחלוקות לא נאמר הלכה כדברי המיקל.

והנה בגמרא בברכות דף לה ע"א, נחלקו רבי חייה ורבי שמעון ברבי חד תני כרם רבעי וחד תני נטע רבעי. וכתבו התוס' ד"ה ולמאן דתני כרם רבעי וכו' - ועתה קיימא לן דרבעי נוהג אף בחוץ לארץ, מיהו בכרם נוהג ולא בשאר אילנות, דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ וכו'.

הרי דאף דעת התוס' דאומרים כל המיקל אף בשאר דיני ערלה כגון רבעי.

וגם בדעת הרא"ש יש לעיין דכתב בהל' ערלה סוף סי' ה' בטעם למה אין נוהג ערלה בהברכות והרכבות וכתב הרא"ש וזה לשונו, ומצאתי און לי בגמ' דסוטה פרק משוח מלחמה גבי אלו חזורין ממערכי המלחמה דקתני התם ולא חיללו פרט למברין ומרכיב, והא אנו תנן אחד הנוטע ואחד המברין ואחד המרכיב. ומשני רבי יוחנן הא מני ראב"י היא ולא אמר ראב"י כרם כמשמעו, ה"נ נטע כמשמעו, נטע אין, מברין ומרכיב לא. וא"כ לראב"י לענין ערלה נמי לא הוי מברין ומרכיב ומרביע בכלל ונטעתם דכתיב גבי ערלה ואין דין ערלה נוהג בהרכה והרכבה. ואע"ג דלית הלכה כראב"י לענין חזורין ממערכי המלחמה אלא כסתמא דמתני' דקתני אחד המברין ואחד המרכיב, מ"מ לענין ערלה עבדינן כוותיה, כי פסק ר"י דאין דין נטע רבעי נוהג בחו"ל כמאן דתני כרם רבעי, דקי"ל כל

קאמר דהלכה כדברי המיקל, ע"ז אמר דכל המיקל לא אמרו בכל מקום, ואפשר להעמיס ביאור זה בתוך דברי מעדני יו"ט בברכות פ"ו סי' א' ס"ק ג', ודוק].

וזה לשון רבינו יונה תחלת פרק כיצד מברכין, ולענין פסקא כתב רב אחא משבחא ז"ל דהלכה כמ"ד כרם רבעי וכו' בחו"ל וכו', דהא קי"ל דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. אבל רבינו יצחק הזקן ז"ל היה אומר שזו אינה ראייה מפני שנוכל לדחות ולומר שלא אמרו כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ אלא גבי צלף אם נוהג בו ערלה, שנחלקו רבי אליעזר ור' עקיבא דר"ע אומר שאינו נוהג בו ערלה אלא באביונות בלבד והתמרות והקפריסין אינם פרי לענין מעשר ולא לענין ערלה, ור"א היה מחמיר ואומר שהכל פרי ובכל נוהג מעשר וערלה, ואמרינן התם דבחו"ל עבדינן כדברי המיקל וזורק את האביונות בלבד ואוכל את הקפריסין, אבל בשאר מילי לא אזלינן לקולא, דהיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר.

הרי לנו דרבינו יונה סובר דלא אמרו כללא דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל רק גבי צלף דהלכה כר"ע דרק אביונות הוה פרי, משא"כ בשאר דברים, ואפילו גבי רבעי אין דין דכל המיקל, דהיכא דאיתמר איתמר, ולא איתמר לענין ערלה רק גבי צלף].

והנה בשיטה מקובצת בברכות דף לו ע"א כתב וזה לשונו. אבל גבי ערלה דבארץ גופה דאורייתא אימא בחוצה לארץ נמי, [דהא] הלכה למשה מסיני הוא אלא דאקיל בה רחמנא דשרא ספיא וקים להו לרבנן בה דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ. ואפילו בפלוגתא דיחיד בהדי רבים אשכחן להאי דינא למפסק כיחידא דמיקל. וההיא דאמרינן בקדושין רב נחמן ורב ענן דאזלי באורחא חזו ההוא גברא דזרע חטי ביני גופני ואמר ליה רב ענן ניתי מר נשמתי. אמר ליה לא צהריתו כלומר לא נתבררה לכם

אמרו כל המיקל רק במחלוקת אם המין הוה מין החייב בערלה. דהתוספות בברכות הוא שיטת ר"י [כן הביא הרא"ש בהלכותיו הלכות קטנות ה' ערלה סו"ס ה' דמשום הכי היתיר ר"י דאין נטע רבעי בחו"ל], אבל התוס' בשבת הביא דבריו בשם מ"ר וזה בעל התוס' אחר שסובר דינא דכל המיקל לא נאמר בכל מקום. ובדוחק אפשר לומר יותר מזה דהמחלוקת אם אומרים נטע רבעי או כרם רבעי הוא ג"כ מחלוקת במין אם במין אילן זה יש רבעי, או דאין בו רבעי, ובוזה מודי תוס' בשבת דיש לנו כלל דכל המיקל, [נדוחק לומר כן דהרי כתבו בלשונם דלא אמרינן כל המיקל וכו' אלא לגבי מן ירק וכו', ועוד דהרי הרא"ש בהלכותיו קישר בין דין דרבעי בשאר נטיעות, לדין דהרכבות והברכות בחו"ל, ובוזה בוודאי אין לומר דהוא מחלוקת במין].

וגם על הרא"ש יש לומר דאין להקשות מתוס' הרא"ש על מה שכתב הרא"ש בהלכות, דהתוס' כתב רק דרך פירושו, והעיקר מה שכתב בהלכות.

ויצא לנו לפי זה שיש באמת שיטה בראשונים שיטת מ"ר בתוספות דלא אמרו כל המיקל בכל מקום רק במחלוקת אם יש במין זה ערלה, וכן הוא באמת דעת רבינו יונה מובא לקמן.

[והיותר נראה בדעת הרא"ש והתוס' דבודאי אנו אומרים כללא דכל המיקל וכמו שמצאנו דעת התוס' גבי רבעי, ודעת הרא"ש בה' ערלה גבי הברכה והרכבה, רק דעתם כדעת הרמב"ן שנבאר בעה"י לקמן דסובר דכל המיקל הוא כלל רק במקום שיש טעמא רבא לומר כן כגון בהברכה והרכבה דיש סברא דהלכה כראב"י דמשנתו קו ונקי, וכן ברבעי דהמחלוקת ר' חייא ור' שמעון ברבי ולא נתברר הלכה כמאן, על זה אנו אומרים כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, ומה שכתבו הרא"ש והתוס' דרק במחלוקת אם במין זה יש ערלה או לא, הוא רק סילוק הטענה אמאי קאמר דקי"ל כר' יאשיה, ולא

כרב יהודה אמר רב דזורק אביונות ואוכל את הקפרס, ודוקא בחוצה לארץ אבל בארץ ישראל חיישינן לדר' אליעזר, ואע"ג דבעלמא הלכה כר"ע, מסתבר ליה לרב טעמא דר' אליעזר וחייש ליה בארץ, אבל לב"ש לא חייש כלל, דלאו משנה היא ומילתייהו במקום ב"ה אפי' ספיקא לא הויא. עכ"ל: ולא כתב להקל מטעם דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, רק מטעמים אחרים מיקל בחו"ל, משום דעיקר הלכה כר' עקיבא, ובא"י הוא דחיישינן לדר' אליעזר ומחמירין.

ובמסכת ראש השנה אחר אריכות דברים כתב הרמב"ן, נ"ל שעכשיו בחוצה לארץ אין ערלה נוהגת בהרכבה והברכה כלל, דהתם בפרק משוח מלחמה (מ"ג ב') מסקינן בגמרא כי אתא רב דימי א"ר יוחנן הא מני ר' אליעזר בן יעקב היא לאו אמר ר' אליעזר בן יעקב התם כרם כמשמעו הכא נמי כרם כמשמעו נוטע אין מרכיב ומבריך לא, אלמא לר' אליעזר בן יעקב לית ליה דנהגא ערלה בהברכה ובהרכבה כלל מדאינו חוזר עליה מעורכי המלחמה, וכו'. לר' אליעזר בן יעקב ונטעתם כמשמעו פרט לכל מבריך ומרכיב שאין ערלה נוהגת בהן לעולם, אלא מ"מ לר' אליעזר דמשמע ליה נטיעה כמשמעו פרט למבריך ומרכיב בנטיעה דכתיבא גבי ערלה נמי אין במשמע מבריך ומרכיב כלל:

הרי דכתב דאין דין ערלה בהברכות והרכבות בחוץ לארץ, ולא כתב טעם הדבר רק כתב דכך סובר ראב"י.

ואח"כ כתב הרמב"ן בדין רבעי. ומכל הדברים אין לנו היתר בהם אלא בשאר אילנות בחו"ל שאין רבעי נוהג בהן, ואפשר בארץ הלכה כרבי דגמר גז"ש וכמאן דתני כרם רבעי דלא אשכחן בהדיא דרבים פליגי עליה, אבל בגפן יחידית רבעי נוהג וערלה נוהגת בכלן בנטיעה, אבל בהברכה והרכבה כפי דברינו למעלה אין בהם משום ערלה בחוצה לארץ, וכן ראיתי במקומות הללו והסמוכין

ההלכה כצהרים הא קיימא לן כר' יאשיה דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. כלומר אינו חייב עד שיהיו שני מינים לבד מכרם דהיינו החרצן וזה כיון שאינו זורע אלא מין אחד אינו חייב. ואם איתא דבכל דוכתא אמרינן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ אמאי הוצרך לומר הא קיימא לן כר' יאשיה לימא כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ. דהא אשכחן תנא דאומר דאפילו במין אחד הוי כלאים והלכה כדברי המיקל שאומר דאין כלאים אלא בשני מינים והאי עובדא בחוצה לארץ הווא. יש לומר דקושטא דמילתא אמר ליה דאפילו בארץ גופה קיימא לן כר' יאשיה:

הרי לנו דסובר בפירוש דבכל מקום אמרינן כל המיקל ואפי' ביחיד נגד רבים, ונכמו שמוכא לעיל דעת הר"ן ג"כ שכתב דהכא אצטריך למשרי כל שנולד בו שום ספק בעולם ואע"פ שאינו כדאי להתיר במקום אחר, דמשום הכי אמרינן דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל ואפילו יחיד במקום רבים, דכל ספקא שריא ואפילו קרוב לוודאי ואפילו לספוקי להודי נמי שרי, ואילו בשאר איסורין ודאי עובר משום לפני עור. ומה שקשה אמאי בגמרא אמרו הלכה כר' יאשיה ולא אמרו הלכה כדברי המיקל, על זה מיישב כמו שכתב המעדני יו"ט, דקושטא דמילתא נקט:

גם הריטב"א נראה דסובר כמו כן, דכתב במסכת קדושין דף לט, והלכתא אין הברכה והרכבה של ערלה נוהגין בחוצה לארץ כלל ואפי' אחר שקצצן, דהא פלוגתא דתנאי היא אם נוהגת בהן ערלה בארץ, וקיימא לן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ, אבל בארץ נוהגת מן התורה לאחר שקצצן שאינה יונקת מאמה, וכדתיניא בראש השנה בהדיא.

והנה הרמב"ן גם כתב בענין זה בכמה מקומות וצריך ברור מה דעתו. דבמסכת ברכות גבי צלף דהלכה כר"ע כתב, ומסקנא

ולא הסתפק הרמב"ן בכלל דכל המיקל בלבד.

ונראה לכאורה דעת הרמב"ן דאע"ג דאנו נוקטים דינא דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, לא בכל אופן אנו אומרים כך (וכמו שכתב הר"ן והשיטה מקובצת דאף ביחיד נגד רבים או שאר ספיקות), רק דעתו שצריך שיהיה עוד סיבות מצדקות שנומר כל המיקל: כגון גבי צלף דהלכה כר"ע, ובא"י הוא דמחמירים כדעת ר"א. וכן גבי רבעי דאפשר דאף בא"י הלכה כרבי. וכן לגבי הברכות והרכבות דבחו"ל כתב דאין דין הרכבה והברכה משום דראב"י סובר כן, ואפשר דהכונה משום דראב"י משנתו קו ונקי, ואע"ג דבא"י לא נפסק כראב"י, בחו"ל באופן כזה נומר הלכה כדברי המיקל:

[ויש לעיין על ביאר זה בדברי הרמב"ן, דהרי הרמב"ן כתב שם להקשות על דעת רש"י דסובר דלמ"ד כרם רבעי אין דין ערלה רק בכרם ולא בשאר אילנות, וזה לשונו: וכן ראיתי עוד לרש"י שפירש שם במסכת סוטה דלמאן דתני כרם רבעי אין ערלה נהגת אלא בכרם שלם דהיינו שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב, וזו קשה מן הראשונה דודאי ערלה אפילו בשאר אילנות נהגת ולא שמענו לרבי ולר' אליעזר דפליגי אכולהו תנויין דאמרינן גבי ערלה בכל האילנות, וכו', ויש לי ראייה מפורשת שם בפ' כיצד מברכין (ל"ו א') מסוגיא דצלף של ערלה בחוצה לארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין ואוקימנא כר"ע משום דמיקל וכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ, ואיתמר עלה נמי רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות ואוכל את הקפריסין ואוקימנא כר' עקיבא משום דמיקל וכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ, ולעביד מר כבית שמאי דמיקל טפי דמספקא להו ותנן ספק ערלה בארץ [אסור] ובחוצה לארץ יורד ולוקח כו', ומתריך לה משום דב"ש במקום בית הלל אינה משנה. הא למדת שאין בערלה מיקל להתיר בשאר

לנו שמברכינן וחוזרין ומברכינן שנה אחר שנה ואין חוששין לערלה, ושמא סמכו ראשונים שבדורות שעברו על מה שפירשונו אנו וראו כדברינו, והענין צריך עיון. עכ"ל:

הרי דגם ברבעי כתב הרמב"ן הטעם דאין רבעי בחוץ לארץ משום דאפשר דהלכה כרבי, ולא כתב הטעם משום דבחו"ל הלכה כדברי המיקל.

ובהמשך הדברים מבאר דעת הרמב"ם דסובר דאין רבעי כלל בחו"ל, וז"ל. ובודאי מה שלמדוין רבעי ממעשר שני לפוטרו בסוריא וכ"ש בחוצה לארץ אם לומר שאינו חייב מן התורה כבר ברור הוא שכל מצוה שתלויה בארץ אינה נהגת בחו"ל, ואין מעשר שני פשוט לפטור יותר מן הרבעי, אלא על כרחנו לומר דמשום [ד]ערלה בחו"ל הלכה והם סבורין שהיא הלכה למשה מסיני למדו הרבעי לפטור מן המעשר לומר שאינו נהג בחו"ל, וכיון שר' יהודה ור' יוסי ור' אלעזר כולהו ס"ל דנטע רבעי למד מן המעשר לפוטרו בסוריא עבדינן כותיהו, משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, וכ"ש דגמרא דילן בפרק האיש מקדש (ג"ד ב') לב"ה קאמר להך סברא דגמרי קדש קדש ממעשר שני, הילכך אין רבעי נהג בחו"ל כלל כדברי הרב ז"ל, וכן משנתנו מוכחת בלשונה דתנן בפ"ק דקדושין (ל"ו ב') וכל [מצוה] שהיא תלויה בארץ אינה נהגת אלא בארץ חוץ מן הערלה (והרבעי) [והכלאים], ותנן נמי החדש אסור מן התורה בכל מקום והערלה הלכה והכלאים מדברי סופרים, והא רבעי מצוה בפני עצמה היא, ובכל מקום נמי שנוי הוא אצל ערלה, שוה לאילן לערלה ולרבעי (בכורים פ"ב מ"ו), אם לערלה ערלה ואם לרבעי רבעי (י' א'), וכאן לא שנו אלא ערלה אלמא אין רבעי אלא בארץ:

הרי דכתב הרמב"ן דהטעם דלהרמב"ם אין דין רבעי כלל בחו"ל, הוא משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, ובכל זאת הביא רשומה של כמה תנאים הסוברים כך

הרמב"ן, אבל אנן נוכל לומר דאין זה טעם הרמב"ן רק משום דמשנתו קו ונקי וכמו שביארנו לעיל.

והיותר נראה דהרי אף לפי מה שאמרנו בדעת הרמב"ן דצריך טעמא רבה כדי להקל משום כל המיקל, הרי בכל זאת אנו מקילים בסופו של דבר משום כל המיקל, ויפה כתב הר"ן דאין ערלה בהברכות והרכבות משום כל המיקל.].

ונשאר לנו ביאר דעת הרמב"ן דלא אמרינן כללא דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל רק באופנים שיש עוד סברות וסיבות לומר כן, ולעיל כתבנו דאף דעת הרא"ש והתוספות נראה כן.

ולסיכום: הרי לנו כמה שיטות בראשונים כדינא דכל המיקל.

- שיטת רש"י = דרק למ"ד דערלה בחו"ל מהלכות מדינה והוה רק מדרבנן, אמרינן כל המיקל, משא"כ לדין דאנו סוברים כר"י דסובר דערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני לא שייך כלל לומר כל המיקל. (אם לא שנומר כדעת הדרישה יו"ד סי' רצ"ד ס"ק א' דאין הכוונה דהוה ממש דרבנן רק שהוא כעין דרבנן משום דנאמרה הלכה למשה מסיני להקל בזה. ואפשר דגם הדרישה לא כ"כ רק ליישב דעת הב"י דסותר את עצמו ממקום אחר, אבל לדחוק דעת רש"י לא אמר, ודוק):

- שיטת רבינו יונה (ומ"ר בתוס' מסכת שבת דף קל"ט. ותוס' הרא"ש בברכות) = דלא אמרו כל המיקל רק גבי צלף, דהמחלוקת הוא אם המין הוא מין שחייב בערלה או לא, ולא בשאר המחלוקות והיכא דאתמר אתמר:

- שיטת הר"ן, והשיטה מקובצת, והריטב"א, ועוד ראשונים = דבערלה בחו"ל אנו אומרים כל המיקל ואפי' דעת יחיד נגד רבים וגם בדברים שאין הלכה בדרך כלל

אילנות חוץ מכרם שא"כ פסקנו הלכה כמותו בחוצה לארץ ובין אביונות בין קפריסין ואפי' פירות של שאר אילנות מותר משום דהלכה כדברי כל המיקל בחו"ל, וזו ראייה נכונה, עכ"ל:

ולכאורה מוכח דס"ל להרמב"ן דבכל אופן אנו אומרים כל המיקל ואף בדבר כזה שאין לזה שום סברא.

ואפשר ליישב דהרי לדעת רש"י המחלוקת דחד אמר כרם רבעי וחד אמר נטע רבעי לא נאמר רק על רבעי רק הוא הדין דלגבי ערלה נמי נאמר, וא"כ אם אמרנו דרבעי יש סברא לומר הלכה כדברי המיקל דאפשר דאף בא"י הלכה כרבי, הרי לדעת רש"י יש סברא זו גם לגבי ערלה דהרי תלוי הא בהא. וא"כ עדיין יש לומר דדעת הרמב"ן דאין אומרים כל המיקל רק במקום שיש עוד סברא לכך:

[והנה הר"ן בחידושו בר"ה כתב ואנן השתא לא נהגינן ערלה בהברכה ובהרכבה. וכתב הרמב"ן ז"ל דטעמא דמלתא מדאמרינן בפ' משוח מלחמה גבי הא דאמרינן התם ולא חללו פרט למבריך ומרכיב כלומר שאינו חוזר מעורכי המלחמה דאמרינן התם לאו מי א"ר אליעזר ב"י כרם כמשמעו ה"נ נטע כמשמעו נטוע אין מבריך ומרכיב לא, הלכך ה"נ ונטעתם כמשמעו ולא מבריך ומרכיב וכו', וכיון דקיי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ, לא נהגא ערלה בחו"ל בהברכה ובהרכבה כלל זהו דעת הרמב"ן ז"ל, ואפשר שמפני כך נהגו להבריך בגפנים ואין חוששין עליה, עכ"ל:

הרי דביאר בדעת הרמב"ן דטעמא דאין ערלה בהברכה והרכבה הוא משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, ולא משום דמשנת ראב"י קו ונקי.

ובאמת דאין זה קושיה כלל דהרי הר"ן לשיטתו דסובר דטעמא דכל המיקל הוא טעמא רבה ואפשר להקל אף ביחיד כנגד רבים ושאר ספיקות, וע"כ פירש כן דעת

כלל. אלא דקשיא טובא לשיטת הרמב"ם ז"ל וסייעתו דפסקו [הל' מאכ"א שם] הלכה כרבי יוחנן דערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני ולפי"ז על כרחך דהני אמוראי דהכא נמי הכי סברי כיון דבתראי הוו וקיי"ל הלכה כבתראי וא"כ מאי קאמר רבינא דנעביד כב"ש ומהיכי תיתי דנהי דמסקינן התם בקידושין דאפילו למ"ד דהלכה למשה מסיני הוא אפ"ה ספק ערלה בחו"ל מותר מ"מ הא מקשי ליה רבי זירא לרב אסי מאי טעמא דמותר הא כל ספק דאורייתא לחומרא ואישתומם רב אסי כשעה חדא ובתר הכי מהדר ליה ודלמא כך נאמרה הלכה זו ספיקא מותר ודאי אסור, ואם כן לפי"ז נראה מבואר דהיינו דוקא בספק ממש ואפשר דה"ה בספק מחלוקת השקול היכא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דבהא נמי לא מהדרי ליה אלא בלשון ודילמא, משא"כ כה"ג בשמעתין למעבד כיחיד במקום רבים דמסתמא הלכה כרבים ומכל שכן למיעבד כבית שמאי במקום ב"ה מאי סברא יש בזה לאקשווי בפשיטות, דאטו מי עדיף האי ספק הלכה למשה מסיני יותר משאר ספיקא דרבנן ממש, דאע"ג דקיי"ל ספיקא דרבנן לקולא, מ"מ הדבר פשוט היינו דוקא בספק גמור וה"ה לספק פלוגתא דתנאי ואמוראי היכא דלא איפסק הלכתא כחד מינייהו, משא"כ כל היכי דקיי"ל הלכה כרבים לגבי יחיד או כר' יהודה לגבי רבי מאיר או הלכה כרבי עקיבא מחבירו וכיוצא בו, לא אשכחן חילוק זה לענין מילי דרבנן, וכו', ונראה דוחק גדול לומר דהנך אמוראי דהכא קים להו בפשיטות דכך נאמרו הלכה למשה מסיני בפירוש שיהיה הלכה כדברי המיקל ואפילו היכא דאיפסק הלכתא להחמיר, ודבר זה אינו מתקבל על הדעת. [ו]כך היה נראה לענ"ד ליישב עפ"י שיטת הרמב"ם ז"ל ופירושו דהאי דספק ערלה בחוצה לארץ מותר לאו בספק השקול איירי כדפירש רש"י אלא אפילו בספק הקרוב לודאי ערלה נמי מותר כמו שנראה להדיא מדבריו (כפ"י מהלכות

כדעת המיקל כאן, בערלה בחו"ל נקטינן כדברי המיקל:

● שיטת הרמב"ן (ונראה דדעת הרא"ש והתוספות ג"כ כן) = דגם אם סוברים דבחו"ל ערלה הוא הלכה למשה מסיני, אנו נוקטים כדעת המיקל, אבל צריך לזה עוד סיבות מוצדקות לומר כהמיקל, ואפ"י דבא"י לא נסמוך על הסיבות להקל, עם כל זה בחו"ל נסמוך על דברי המיקל:

והנה קרוב לדברינו למה שההסקנו בשיטת הרמב"ן מצאתי און לי בדברי הפני הושע בברכות פרק כיצד מברכין, וזה לשונו. ופי' רש"י ערלה בחוצה לארץ מדברי סופרים היא עכ"ל, נראה דסוגיא דשמעתין הכריחו לפרש כן, מדאמרינן בסמוך אבל גבי ערלה דבארץ מדאורייתא כו', משמע דבחו"ל לא הוי אלא מדרבנן, וה"נ משמע מדאמרינן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, ומקשינן נמי דנעביד כב"ש דמקילי טפי כו', מכל זה משמע לרש"י דכולהו אמוראי דהכא סברי כשמואל בסוף פרק קמא דקידושין [ל"ח ע"ב] דאמר דהא דתנינן ערלה בחו"ל הלכה היינו הלכות מדינה. אמנם כן הרמב"ם ז"ל (כפ"י מהל' מאכלות אסורות ה"י) פסק להדיא דערלה הלכה למשה מסיני והיינו כעולא אמר רבי יוחנן דבסוף פרק קמא דקידושין [שם] קיי"ל כרבי יוחנן לגבי רב ושמואל.

ושם בד"ה מאי דעתך כר' עקיבא דמיקל ולעביד מר כב"ש כו'. כבר כתבתי דלכאורה פשטא דסוגיא זו מרענת ואזלא כמ"ד דהא דתנינן ערלה הלכה היינו הלכות מדינה [קידושין שם], ולפמ"ש רש"י דהנהיגו עליהם בחו"ל, לפי"ז אתי שפיר הא דקאמר רבינא וליעבד מר כב"ש משום דקים להו לתלמודא דמעיקרא לא קיבלו עליהם מנהג זה לאיסור אלא בדבר שאין בו צד מחלוקת כלל, אבל היכא דאיכא צד מחלוקת לא, ובהא מהדר ליה שפיר דכיון דב"ש במקום ב"ה אינה משנה הוה כאילו אין בה ספק וצד מחלוקת

מע"ש ונ"ר הל' ד') כתב וזה לשונו.

הנוטע לרבים בתוך שדהו חייב בערלה שנאמר ונטעתם אפילו לרבים, בד"א בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ פטור:

הרי דחילק הרמב"ם בין ארץ ישראל לחוץ לארץ בדין דנוטע לרבים. ובטעם הדבר כתב במנחת חינוך מצוה רמ"ו וזה לשונו, ודין הנוטע לרבים. כתב המחבר (בעל החינוך) סתם דחייב, וכן בשו"ע שם סכ"ה, אבל הרמב"ם בפרק הנ"ל ה"ד כתב דדוקא בארץ ישראל אבל בחוץ לארץ פטור בנוטע לרבים. ופירש נוטע לרבים, דנוטע בתוך שדהו לצורך רבים כמו הפקר. והכסף משנה לא הראה מקום מאין יצא לרבינו דין זה דבחוץ לארץ פטור נוטע לרבים, ואפשר לומר כיון דדין זה הוא פלוגתא בין חכמים לר' יהודה [ערלה פ"א מ"ב], א"כ גבי ערלה דקיימא לן לכולי עלמא דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ, עיין בתלמידיו רבינו יונה על הרי"ף ריש כיצד מברכין, אף דהברייתא שם מסייע לרבי אליעזר, רק דבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה ולא עבדינן כוותיהו בחוץ לארץ, אבל כאן הלכה כר' יהודה בחוץ לארץ דכל המיקל [בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ] אף במקום רבים, עי"ש בסוגיא בפירוש, כן נראה לי פשוט. שוב מצאתי זה בצל"ח ברכות שם בסוגיא [בד"ה והלכתא], עכ"ל המנ"ח:

ולפי דברי הפני יהושע מה הסברא לפסוק כר' יהודה על פני חכמים ות"ק שהם רבים ואין זה ספק השקול כלל.

וליישב דבריו שומה עלינו לברר דעת הרמב"ם בדין כל המיקל ובעה"י יתיישב הכל על נכון.

הנה בשלש מקומות מצאנו נידון בראשונים בדין דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל: א. בגמרא בדין צלף דאבינות הוה פרי, ובתמרות וקפריסין נחלקו ר"ע ור"א: ב. דין דרבעי בחוץ לארץ אם הוא רק

מאכלות אסורות הי"א) וע"ש בכסף משנה באריכות, ולפי"ז צ"ל דאף למאי דס"ל דהלכה למשה מסיני היא אפ"ה מותר אפילו בספק קרוב לודאי, והיינו משום דכך נאמרה הלכה והיינו דמקשינן הכא ונעביד כב"ש אף על גב דהלכה כב"ה, אלא משום דמפירוש רש"י ושאר מפרשים הקדמונים לא נראה כן שהם מפרשים האי דספק ערלה בספק גמור, ולענין האי דערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני כרבי יוחנן לא מצאנו מי שסובר דלא כהרמב"ם.

ולכסוף מסיים הפני יהושע דנראה דמאן דס"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל לגמרי היינו משום דס"ל ערלה בחו"ל הלכות מדינה היא כשמואל [קידושין ל"ח ע"ב], ואפשר דהיינו טעמא דרב. משא"כ למה דקיי"ל כרבי יוחנן דערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני, משמע דלא שייך האי כללא דכל המיקל אלא היכא דלא איפסק הלכתא לא כמר ולא כמר, משא"כ הכא דבעיקר פלוגתא דמעשר דפליגי ר"א ור"ע, קיי"ל הלכה כר"ע מחביריו, א"כ ה"ה לענין ערלה נמי הלכה כר"ע לגמרי וכדמשמע לישנא דגמרא. עכ"ל:

הרי דמתחלה היה דעת הפני יהושע לומר כדעת הר"ן והשיטה מקובצת דאפי' בדעת יחיד נגד רבים הלכה כדברי המיקל, וכתב על זה שזה דוחק גדול. יש עלינו לזכור דהר"ן כתב רא"י מוכחת לזה ע"פ דעת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מן התורה לקולא עי' מה שכתבנו לעיל על זה].

ואח"כ כתב דלא שייך כללא דכל המיקל אלא היכא דלא איפסיק הלכתא לא כמר ולא כמר, דהוה ספק השקול, ואז אנו מקילים בחו"ל, הרי דצריך עוד סיבות כדי לפסוק כדברי המיקל, והיינו כדעת הרמב"ן שכתבנו לעיל.

ויש להקשות על דבריו הקדושים של הפני יהושע דכתב בדעת הרמב"ם דרק באופן שיש ספק השקול אנו אומרים כל המיקל. ואיך אפשר לומר כן הרי הרמב"ם (בפרק י' מהל'

בארץ ישראל נוהג בה בין בפני הבית, בין שלא בפני הבית, והורו מקצת גאונים שכרם רבעי לבדו פודין אותו בחוצה לארץ ואחר כך יהיה מותר באכילה, ואין לדבר זה עיקר. עכ"ל:

וברור שטעם הגאונים הוא משום דהרי נחלקו בגמרא אם כרם רבעי דווקא או דה"ה נטע רבעי, על כן בארץ ישראל אנו מחמירים, משא"כ בחו"ל מקילים משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, וכמבואר בתוס' בברכות וברמב"ן שהבאינו לעיל. ואם נומר דדעת הרמב"ם שאנו אומרים כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, א"כ אמאי כתב ואין לדבר זה עיקר:

ובהמשך דעת הרמב"ם מבואר בהלכות מעשר שני ונטע רבעי פ"י בדין צלף כתב (בהלכה ג) והצלף חייב בערלה האביונות בלבד אבל הקפריסין מותרות. עכ"ל: ולא חילק כלל בין ארץ ישראל לחוץ לארץ, ועי' בב"י דכן דייק בדעת הרמב"ם, הרי דהטעם דמיקל בקפריסין אינו מטעם כל המיקל דהרי גם בא"י מיקל בזה ומשום דסובר דהלכה כר"ע, וכמו שכתב רבינו יונה בתירוץ א' בדעת הרי"ף, ובפני יהושע מחזק תירוץ זה:

ובדין הברכה והרכבה כתב שם (בהלכה יד) אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב חייב, בד"א בשחתך בד אחד מן האילן והבריכו בארץ או הרכיבו באילן אחר, אבל אם מתח בד אחד מן האילן הזקן והבריך בארץ או הרכיבו באילן אחר ועיקר הבד מעורה באילן הזקן, הרי זה פטור: הרי דלא חילק כלל בין ארץ ישראל לחוץ לארץ, גבי הרכבה והברכות:

ורק (בהלכה ד) גבי הנוטע לרבים חילק הרמב"ם בין ארץ ישראל לחו"ל וכתב, הנוטע לרבים בתוך שדהו חייב בערלה שנאמר ונטעתם אפילו לרבים, בד"א בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ פטור. עכ"ל: והנה גם בזה

בכרם או אף בשאר נטעים או דאין רבעי כלל בחו"ל (וכמבואר לעיל דעת התוספות והרבינו יונה והרמב"ן): ג. דין דהרכבות והברכות לענין ערלה בחו"ל דג"כ מצאנו נידון בזה בראשונים ע"פ דעת ראב"י בסוטה דאין חוזרים עליהם מעורכי המלחמה:

ועתה ניתא ספר ונחזי דעת הרמב"ם בג' דינים אלו:

הנה ברמב"ם הל' מאכלות אסורות פרק י' (בהלכה י) נקט הרמב"ם דדין ערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני וזה לשונו. במה דברים אמורים בנוטע בארץ ישראל שנאמר כי תבאו אל הארץ וגו' אבל איסור ערלה בחוצה לארץ הלכה למשה מסיני שודאי הערלה בחוצה לארץ אסורה וספיקה מותר ובהלכות מעשר שני יתבאר דברים האסורין משום ערלה ודברים המותרין:

ועם כל זה (בהלכה יא- יב) בדין ספק ערלה כתב וז"ל. ספק ערלה וכלאי הכרם בארץ ישראל אסור, בסוריא והיא ארצות שכבש דוד מותר כיצד היה כרם וערלה וענבים נמכרות חוצה לו, היה ירק זרוע בתוכו וירק נמכר חוצה לו, שמא ממנו הוא זה שמא מאחר בסוריא מותר ובחוצה לארץ אפילו ראה הענבים יוצאות מכרם ערלה או ירק יוצא מן הכרם לוקח מהן והוא שלא יראה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו: כרם שהוא ספק ערלה או ספק כלאים בארץ ישראל אסור ובסוריא מותר ואין צריך לומר בחוצה לארץ. עכ"ל: וטעם הדבר כמבואר בגמרא דכך נאמרה ההלכה ספיקא מותר ודאה אסור.

ובדין רבעי כתב (בהלכה טו) יראה לי שאין דין נטע רבעי נוהג בחוצה לארץ אלא אוכל פירות שנה רביעית בלא פדיון כלל שלא אמרו אלא הערלה, וקל וחומר הדברים ומה סוריא שהיא חייבת במעשרות ובשביעית מדבריהם אינה חייבת בנטע רבעי כמו שיתבאר בהלכות מעשר שני, חוצה לארץ לא כל שכן שלא יהיה נטע רבעי נוהג בה, אבל

בחוץ לארץ, ולא משום כללא דכל המיקל, וכמו שכתב הרמב"ם בעצמו שנאמר ונטעתם אפילו לרבים. כן נראה לענ"ד לברר דעת הרמב"ם באופן נפלא, ולקמן בעה"י יתברר איך שמתורץ בזה עוד הרבה קושיות וההערות:

ועדיין נשאר לנו לברר ב' ענינים א' הרמב"ן כתב בטעם שהרמב"ם פטר ברבעי לגמרי הוא ג"כ מדין דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל וכמו שהבאנו לעיל לשונו בזה, ולפי המתברר כאן בשיטת הרמב"ם הרי דאינו סובר כלל דינא דכל המיקל: ב' דהפני יהושע גם כן כתב בדעת הרמב"ם דסובר כללא דכל המיקל רק מצריך לזה שיהיה ספק השקול או שלא יוכרע כאיזה שיטה אנו פוסקים להלכה, וצ"ע בזה.

ואפשר ליישב דטעם דהפני יהושע מיקל מדין ספק דהרי אף דאנו סוברים דערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני, הרי כן נאמרה ההלכה דספיקא מותר ודאה אסור. וכן בדעת הרמב"ן אפשר לומר דעיקר הלימוד הוא מהקל וחומר וכמו שהביא הרמב"ן ג"כ, אלא שהוסיף לומר ג"כ מדין דכל המיקל, אבל העיקר הוא כמו שכתבנו דאין להרמב"ם דין דכל המיקל כלל:

ועכשיו עלינו לברר דעת הטור יורה דעה ס"י רצ"ד

ראשית דעת הטור הוא דדין ערלה בחו"ל הוא הלכה למשה מסיני ומ"מ נקטינן דספק ערלה מותר, וזה לשונו. ערלה נוהג בכ"מ ובכל זמן בין בשל נכרי בין בשל ישראל, אלא שבארץ ישראל הוא מן התורה, ובחוץ לארץ הלכה למשה מסיני, הלכך בארץ ישראל ספקא אסור ובחוץ לארץ ספיקא מותר, כיצד כרם שיש בו נטיעות של ערלה וענבים נמכרים חוצה לו אפילו יודע שהובאו מאותו הכרם מותרין רק שלא יראה שנבצרו מנטיעות של ערלה ואצ"ל כרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר:

לא כתב הרמב"ם דהטעם הוא משום כל המיקל, (אכן יש מהאחרונים שכתבו כך), ועוד דרבינו עצמו כתב כאן כעין טעם דכתב שנאמר ונטעתם אפילו לרבים, וצ"ע בזה.

והנה בב"ח ביו"ד ס"י רצ"ד [אות י"ט] כתב על דברי הרמב"ם אלו וזה לשונו, טעמו דהך לכס להביא את הנטוע לרבים לא כתיב אלא בנוטע בארץ, והכי משמע בירושלמי, עכ"ל: הרי דביאר בדעת הרמב"ם דהטעם שבחו"ל פטור אינו משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, וכמו שביאר המנחת חינוך והצל"ח, רק טעמו משום דכן הוא משמעות הפסוק, וכדמשמע באמת בדברי הרמב"ם.

ועל כן נראה בס"ד לומר דדעת הרמב"ם הוא כדעת רש"י דלא נאמר כללא דכל המיקל רק למ"ד דערלה בחוץ לארץ הוא מהלכות מדינה והוא רק ממנהגא ודין דרבנן, משא"כ למאן דסבירא ליה כר' יוחנן דערלה בחו"ל הוה הלכה למשה מסיני, לא אמרינן כלל כללא דכל המיקל, ועל כן לא הזכיר הרמב"ם כלל דין דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ. ולא חילק בצלף בין ארץ ישראל לחו"ל, והיקל בקפריסין גם בא"י ומשום דפסק כר"ע: וכן ברבעי אמר דאין כלל רבעי בחו"ל, ולא חילק בין כרם רבעי לנטע רבעי, ופטר ברבעי בחו"ל משום דלמד רבעי ממעשר שני, והואיל דאין דין מעשר שני בסוריא, דלומדים כן מקרא כמבואר ברמב"ן והרשב"א, א"כ לא יהיה דין רבעי גם כן בסוריא. כל שכן דבחוץ לארץ לא שייך דין רבעי: וכן בדין דהברכות והרכבות, לא סבירא ליה לפסוק כראב"י, משום דלא סבירא ליה כללא דכל המיקל. (או משום דס"ל להרמב"ם דלא פליג ראב"י רק על חזרה מעורכי המלחמה דאין חוזרין בהבירין או הרכיב, אבל לא לדין ערלה):

ומה שחילק הרמב"ם והיקל גבי נוטע לרבים דבחוץ לארץ פטור, הוא משום דכן הוא משמעות הפסוק דנטוע לרבים אינו חייב

אבי הרא"ש ז"ל לא חילק בזה, עכ"ל:

והנה הרבה מקשים דהרי טעם החילוק בין ארץ ישראל לחוץ לארץ הוא משום דר"י פליג במתני' על ת"ק דפטור מערלה ובחוץ לארץ הכלל דהלכה כדברי המיקל, ע"י מנחת חינוך שהבאנו לעיל, וא"כ אמאי לא חילק הרא"ש בזה, ומשמע דגם הטור קיבל דבריו בזה. ע"י ערוך השלחן סי' רצ"ד סעי' מ"ג שכתב וק"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, וטעם הרא"ש שלא כתב זה וכן הטור והשו"ע צ"ע.

והנה האמת יורה דרכו דבזה לא קשה כלל, דעל מה שאמרו במשנה הנוטע לרבים חייב ור' יהודה פטר, יש שפירשו דהכוונה הנוטע בתוך שלו לצורך רבים, וע"ז היה שייך להקשות דהרי פליג על דין והכלל הוא דבחו"ל הלכה כדברי המיקל. אבל הרבה ראשונים פירשו המשנה דמיירי בנוטע לרבים במקום רבים ואינו שלו כלל, וע"ז תנא קמא מחייב ור' יהודה פטר, משא"כ בנוטע בתוך שלו לצורך רבים לכו"ע חייב ולא פליג ע"ז ר' יהודה, ועל כן לא חילק בזה הרא"ש דסבר דלא בזה המחלוקת כלל, ע"י רש"ס בביאור המשנה והגמרא.

אך מה שיש להקשות יותר דאם סוברים דינא דכל המיקל אמאי לא היקל הטור במה שכתב אח"כ, וזה לשונו. הנוטע עץ מאכל ואין דעתו לצורך אכילה אלא להיותו גדר לשדה או בשביל העצים לשורפן או לבנין פטור, והוא שיהא ניכר שאינו לצורך אכילה כגון אם הוא לשרפה שנוטע רצופין ואינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי, ואם הוא לבנין שמשפה הענפים כדי שיתעבו, ואם לגדר שהוא במקום שצריך לגדור. עכ"ל:

הרי שהתנה כאן הטור דכדי לפטור מערלה משום שאינו מכוון לצורך אכילה, צריך שיהיה מוכח וניכר שעושה שלא לצורך אכילה. והרי בגמרא ירושלמי תחלת מסכת ערלה פליגי בזה ת"ק ורשב"ג, ואמאי לא נאמר בזה ג"כ כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל ולא נצטרך היכר בחו"ל.

ובדין צלף כתב לחלק בין ארץ ישראל לחוץ לארץ, וז"ל. האבינונות והתמרות של צלף חייבין בערלה בד"א בארץ ישראל, אבל בחוצה לארץ (קפריסין) [אבינונות] חייבין, (והאבינונות) [והקפריסין] והתמרות פטורין:

ובדין רבעי הביא דברי הרמב"ם, וז"ל. כתב הרמב"ם שאין נטע רבעי נוהג בח"ל אלא מיד אחר ט"ו בשבט של רביעית מותרין מיד בלא פדיון אבל בא"י נוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית, והורו מקצת הגאונים שאינו נוהג בח"ל אלא בכרם ולא בשאר אילנות ואין להוראה זו עיקר. ומסיים הטור על דברי הרמב"ם, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל הסכים להוראת הגאונים. עכ"ל: הרי דהסכים לחלק בין שאר נטיעות שלא יהיה להם דין רבעי בחו"ל, לבין כרם שיהיה בזה דין רבעי אף בחו"ל.

ובדין דהרכבה והברכה כתב וז"ל, אחד המרכיב יחור באילן אחר ואחד המכריך שעושה גומא אצל האילן ומשפיל אחד מענפי האילן ומטמין אמצעיתו בגומא וראשו יוצא מצד האחר ונעשה אילן כולן חייבין בערלה ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן אבל כל זמן שהוא מחובר חשיב כאחד מענפיו ופטור: אע"פ שמנהג עובדי אדמה להכריך הגפנים בכל שנה ושנה התיר רבי יצחק לשתות יין מגפני הנכרים משום דספק ערלה מותר, וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל הרי מצא היתר לגפני נכרים אבל גנים שישאל עובדים אותם ומכריכין אותם בכל שנה ושנה שהוא ערלה לא מצא היתר, ואני רואה שפשט ההיתר בכל הארצות ואין משגיח, ותרתי אני בלבי למצוא שום צד היתר להוציא רבים ממכשול והאריך בדבר, והיוצא מכלל דבריו שאין מרכיב ומכריך חייב בערלה אלא בארץ ישראל אבל לא בחוץ לארץ, עכ"ל:

ובדין הנוטע לרבים הביא דעת הרמב"ם וזה לשונו, הנוטע בתוך שלו לצורך רבים חייב וכתב הרמב"ם בד"א בארץ ישראל אבל בחוץ לארץ פטור, ובסוף סיים וכתב, ואדוני

כן צריך שיהיה גם בכל המיקל ספק השקול או שאר סיבות מוצדקות לפסוק כן, וכמו שביארנו לעיל ע"פ הפני יהושע. דעת הר"ן ודעימיא דמה שבא ההלכה למשה מסיני גבי ערלת חוץ לארץ להתיר ספיא, מוכרחים לומר דהיינו אפילו בספיקות רחוקות ואף בדעת יחיד הלכה כדברי המיקל, דאל"כ למה לנו ההלכה להקל בזה הרי בכל ספק אזלינן לקולא:

ב. יש לדעת האם כללא דכל המיקל וכו' הוא בכל אופן אף אם המיקל הוא דעת יחיד ואין סברא כלל לפסוק כמותו:

ג. באיזה מחלוקת נאמר כלל זה האם במחלוקת תנאים דווקא, או גם במחלוקת אמוראים, או מחלוקת שני תלמידים [בבלי וירושלמי], ואולי אף מחלוקת ראשונים:

ד. באיזה ענין ואופן נאמר כללא דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ: שאליות אלו נתבררו כעת, דיש בזה מחלוקת בין גדולי הראשונים. דעת רש"י דכלל לא אמרינן כללא דכל המיקל, ודעת רבינו יונה דכל המיקל הוא רק היכן שקיבלנו והוא במחלוקת במין אם הוה מין ששייך בו דין ערלה או לא בזה אנו סוברים כדברי המיקל ולא בשאר דברים, ודעת הר"ן דבכל אופן אמרינן כל המיקל אפי' דברים שאינם מתקבלים על הדעת כלל, ודעת הרמב"ן דדוקא בדבר שיש בזה עוד סברת לומר דהלכה כדברי המיקל:

וכמו כן ביררנו באופן נאה בעה"י דעת הרמב"ם והטור והרא"ש בזה וכעת שומה עלינו לברר איך נפסק זה הלכה בשו"ע דעת המחבר, והרמ"א, בענין זה.

והנה נביא את דברי השו"ע סי' רצ"ד

(סעיף ח) ערלה נוהגת בכל מקום ובכל זמן בין בשל עובד כוכבים בין בשל ישראל אלא שבשל ארץ ישראל היא מן התורה, ובחוצה לארץ הלכה למשה מסיני: [דין זה ומטעם מאי אסור בחו"ל הוא מחלוקת בגמרא

ויותר קשה דאם נאמר דהטעם שהרמב"ם מחלק בין ארץ ישראל לחו"ל גבי נוטע לרבים, הוא משום דסובר דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, הרי מבואר בכמה מקומות דהרמב"ם לא כתב להקל כדעת המיקל בחו"ל כגון בצלף וברבעי והרכבות כמו שכתבנו לעיל.

אלא הדבר ברור כמו שכתבנו לעיל דהטעם שהרמב"ם מיקל בחו"ל גבי נוטע לרבים, אינו מטעם דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, אלא מטעמים אחרים וכמו שנתבאר לעיל.

ועל כן נראה גם בדעת הטור לפרש כמו שכתבנו לעיל בדעת הרא"ש, דדעתו כדעת הרמב"ן דדינא דכל המיקל לא נאמר בכל אופן, רק באופן שיש לנו עוד סיבות מצדקות לפסוק כדעת המיקל, ובוה יש להקל בחוץ לארץ כדברי המיקל, ובוה מובן שפיר אמאי לא היקל במחלוקת תנא קמא ורשב"ג גבי אם צריך היכר לדעת מה כוונתו בשעת הנטיעה, משום דאין שום סברא לפסוק כרשב"ג במקום ת"ק, והוא הדין גבי הנוטע לרבים אף אם נומר שיש בזה מחלוקת ר' יהודה ות"ק אין שום סברא לפסוק כר"י במקום ת"ק, ועל כן לא חילק בזה הרא"ש ז"ל:

ולפי מה שביארנו נוכל לסכם את מה שהקשינו בתחילת המאמר

א. יש להבין מהיכן מקור הכלל דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל וכו': וכעת נתברר הכל על נכון. דלדעת רש"י כלל זה הוא רק למ"ד שסובר דערלה בחו"ל הוא מהלכות מדינה והוא דין דרבנן, ומבאר הפני יהושע דרש"י בקידושין ביאר דהלכות מדינה היינו דכן הנהיגו על עצמם, ועל כן הנהיגו על עצמם ג"כ דאם יש מחלוקת באיזה דין, יעשו כדברי המיקל. ולדעת רבינו יונה משמע דהדין דכל המיקל הוא ג"כ הלכה למשה מסיני והיא דאתמר אתמר. ולדעת הרמב"ן ודעימיא דין דכל המיקל הוה מדין ספק ערלה דכן נאמרה ההלכה ודאה אסור ספיא מותר, על

חייבים ותמרות וקפריסין פטורים: והטו"ז ס"ק ג' כתב בהטעם משום דבחוץ לארץ ערלה דרבנן לא חשבינן הכל לפירות, אלא אביונות שהן עיקר הפירות, גמרא, ע"כ. וכ"כ ג"כ בב"י כאן, [ותמוה דהרי הב"י סובר דערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני וכמו שכתב בפירושו בשו"ע סעי' ח', ולמה הביא כאן שיטת רש"י דהוה דרבנן, וכן הוקשה בפני יהושע ברכות דף ל"ו, ועי' דרישה ס"ק א' דהקשה כן על הב"י ומיישב, וזה לשונו. ושם י"ל הואיל דהלכה למשה מסיני שמקילין בספיקו אמרין מאחר שיש לו דין דרבנן לענין ספיקא ה"ה בכל מילי יש לו דין דרבנן ולכן כתבו סתם שערלה מדרבנן,] (ולפי מה שביארנו לעיל בדעת הרמב"ן שג"כ הביא סברא כעין זו, וזה לשונו. ומסקנא כרב יהודה אמר רב דזורק אביונות ואוכל את הקפרס, ודוקא בחוצה לארץ אבל בארץ ישראל חיישינן לדר' אליעזר, ואע"ג דבעלמא הלכה כר"ע, מסתבר ליה לרב טעמא דר' אליעזר וחייש ליה בארץ, הרי דבאמת לא היה צריך להיות הכל פרי דהלכה כר"ע, אלא בא"י מחמירין כר"א, אך דהרמב"ן לא כתב דהוה מדרבנן, וע"ז צריך ישוב בדברי הטו"ז). ובבאר הגולה ס"ק י"א כתב בטעם ההיתר בחו"ל משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל: הרי דהביא המחבר לחלק גבי צלף בין ארץ ישראל לחו"ל, ודלא כהרמב"ם והרי"ף שלא חילקו בזה.

(סעיף ז) דין נטע רבעי נוהג אף בחוצה לארץ, ויש מי שאומר שאינו נוהג אלא בארץ אבל בחוצה לארץ פירות הבאים אחר שעברו שני ערלה מותרים בלא פדיון, (וי"א שאינו נוהג בחוצה לארץ רק בכרם ולא בשאר אילנות) (טור בשם הגאונים ורמב"ן ורא"ש וע"פ): המחבר הביא כאן בסתמא דיש דין נטע רבעי בחו"ל, וצ"ע דלפי הכלל דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל היה צריך לפטור בכאן, ועי' בפתחי תשובה ס"ק ו' דמקשה כן. ויסוד המחלוקת בכאן הוא דדעה

קידושין דשמואל אמר דאסור משום הלכות מדינא דהיינו דין דרבנן, ור' יוחנן אמר דערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני, וא"כ הוה מן התורה, ועכ"ז מקילים בזה משום דכך נאמרה ההלכה, ונפסק כאן דהלכה כדעה זו דהוה הלכה למשה מסיני. הגה ואסור ללקוט לעובד כוכבים פירות מאילן שלו שהוא ערלה משום שנהנה במה שמחזיק לו העובד כוכבים טובה על זה (כל בו וב"ה בשם א"ח):

(סעיף ט) ספק ערלה בא"י אסור, ובחוצה לארץ מותר, כיצד כרם שיש בו נטיעות של ערלה וענבים נמכרים חוצה לו בארץ ישראל אסור, ובסוריא מותר והוא שלא ידע שהובאו מאותו הכרם, ובחו"ל מותר אפילו יודע שהובאו מאותו הכרם רק שלא יראה שנבצרו מנטיעות של ערלה. (הגה וכל שכן שכרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר) (כן נראה מהטור והרא"ש ומרדכי פרק קמא דקדושין): וכתב הש"ך ס"ק כ"א דצ"ע למאי כתב רמ"א דין זה הרי זה מבואר בסעי' י' בדברי המחבר, ותי' בדברי המחבר שהוא לשון הרמב"ם משמע דאם הכרם הוא ספק ערלה מותר ליקח ממנו בידים שהוא ככרם של היתר, משא"כ דעת הרמ"א לאסור ליקח בידים ורק מתיר אם רואה הגוי לוקט מן הכרם, וכדעתו נראה דעת הדרישה. ובבאר הגולה כתב דדעת הרמ"א כדעת המחבר סעי' י' ואף ללקוט בידים מותר. וכן כתב בטו"ז ס"ק ט"ו בדעת הרמ"א דלאחר שאמרו הלכה למשה מסיני ספיקו מותר אנו אומרים בכל אופן שהוא מותר ואף ללקוט בידיו ממש, ומשמע דהוא מתרץ קושיית הש"ך דהרמ"א דייק בלשונו וכתב "שכרם" הכוונה שהספק הוא בכרם עצמו:

(סעיף י) כרם שהוא ספק ערלה בארץ ישראל אסור, ובסוריא מותר, ואין צריך לומר בחוצה לארץ:

(סעיף ג) האביונות והתמרות [והקפריסין] של צלף חייבים בערלה, במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ האביונות

המחבר סתרי אהדדי וכו', עכ"ל.

ונראה לומר דהמחבר הביא עיקר כאן כדעת הרשב"א בבא קמא דף ס"ט וזה לשונו. פוק חזי מאי עמא דבר, שכל מקום שהלכה רופפת רואין היאך צבור נוהג ונוהגין כן, וכמו שאמרו שם בירושלמי (שם) ר' ירמיה בעי קומי ר' זירא כדברי מי שעושה אותן כנסתו מהו להתחייב במעשר, א"ל כדר' יהושע בן לוי דאמר לא סוף דבר הלכה זו אלא כל הלכה שרופפת בב"ד ואינך יודע מה טיבה צא וראה היאך ציבורא נהוג ונהוג כן, ואנן חמין ציבורא דלא מפרשי. ואף אנו נאמר כיון שאנו רואין ציבור נוהג בחוצה לארץ קדושה בנטע רבעי לפדותה אף אנו נוהגין כן, וכל שכן שיש לסמוך על הגאונים ז"ל ורבותינו הצרפתים ז"ל שכתבו כן, עכ"ל: ועל כן החמיר המחבר ברבעי משום שכן היה המנהג.

(סעיף טז) אחד הנוטע גרעין או יחור או שעקר כל האילן ונטע במקום אחר, ואחד המרכיב יחור באילן אחר, ואחד המבריך דהיינו שעושה גומא אצל האילן ומשפיל אחד מענפי האילן ומטמין אמצעיתו בגומא וראשו יוצא מהצד האחר ונעשה אילן, כולם חייבים בערלה, ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן או שאינו יונק ממנו, אבל כל זמן שהוא מחובר ויונק ממנו חשוב כאחד מענפיו ופטור, ואם לאחר שגדל הענף שהבריך הבריך ממנו עוד ענף אחר בארץ ועשה כן כמה פעמים זה אחר זה כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולם פטורים, הפסיק הראשון מעיקר האילן חייבים ומתחילים למנות להם משעה שהפסיק, והעיקר פטור, ואם נעקר העיקר מהקרקע חוזר להיות טפל לענף שהבריך ומונים בין לעיקר בין לענף משעה שנעקר:

(סעיף יז) אע"פ שמנהג עובדי אדמה להבריך גפנים בכל שנה מותר לשתות יין מגפני העובדי כוכבים משום דספק ערלה מותר, ואפילו בכרמים שישראל עובדים אותם ומבריכים אותם בכל שנה מותר משום דמבריך ומרכיב אינו חייב בערלה אלא בארץ

א' סובר דדין דכל המיקל הוא רק אם המחלוקת הוא במין הפירות שיש עליהם ערלה כגון צלף בזה פוסקים כהמיקל שאין בהם ערלה, משא"כ בשאר הדינים (וכדעת רבינו יונה). דעה ב' סובר כל שישנו במע"ש ישנו בנטע רבעי ובחול"ל אין דין דמע"ש על כן אין שם רבעי, (והוא דעת הרמב"ם) ואין זה תלוי כלל בדין דכל המיקל, או דבצירוף דין דכל המיקל פסק הרמב"ם כדעה זו (כביאור הרמב"ן בר"ה). דעה ג' סובר דהרי יש מחלוקת אם רבעי יש רק בכרם [כרם רבעי] או דבכל הנטיעות יש דין רבעי [נטע רבעי] ועל כן בארץ ישראל צריך להחמיר, משא"כ בחול"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ, על כן אין רבעי רק בכרם (וכן כתבו ג"כ התוס' בכרכות), וכבר ביארנו לעיל ע"פ הרמב"ן בר"ה דהואיל והמחלוקת גבי רבעי לא נתברר כמי נפסק הרי זה ספק השקול, וע"כ מקילין בחול"ל. וכתב הש"ך ס"ק יז הלכך נראה דבין בכרם רבעי ובין בנטע רבעי יש לפדות בחוץ לארץ בלא ברכה, הרי דלא היקל לגמרי מדין כל המיקל וחשש לכל ג' הדעות לחומרא, לדעה א' ע"כ מצריך לפדות הכל, לדעה ב' דהרי הצריך להפריש בלא ברכה אף בכרם. ועי' בביאור הגר"א ס"ק כ"ח דכתב דסברא השלישית עיקר ומשום דנקטינן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ.

הרי דפליגי הש"ך והגר"א כאן דהש"ך סובר דלא בכל אופן אנו אומרים כל המיקל ע"כ החמיר ברבעי, והגר"א סובר דהעיקר כדעה ג' דבכל אופן אנו אומרים כל המיקל, ועי' לקמן בביאור הגר"א בסעי' כ"ה ס"ק ס"א על דין דנוטע לרבים דג"כ משמע כן:

ועי' בפתחי תשובה ס"ק ו' דהקשה דהרי כאן כתב המחבר שתמא כדעת רבינו יונה דלא אמרינן כל המיקל בארץ כו' אלא דוקא היכא דאיתמר בגמרא, ואילו בסעי' י"ז כתב אע"פ שהמנהג וכו' דמבריך ומרכיב אינו חייב בערלה אלא בא"י אבל לא בחול"ל והוא סברת הרא"ש מטעמא דכל המיקל בארץ, וא"כ דברי

פליג ר' יהודה הת"ק בזה, דאם היה סובר המחבר כסתמא דמתני' דפליג ר' יהודה, ודאי שהיה סובר דבח"ל צריך להקל דהלכה כדברי המיקל, [וכן הוקשה באמת בערוך השלחן כאן סעי' מ"ג], וע"ז כתב הגר"א ולא ידעתי טעמא, דאמאי לא יפסוק המחבר כסתמא דמתני', ודוק'.

ולפי מה שביארנו לעיל בדעת הרמב"ן דלא אמרינן כל המיקל בכל מקום רק באופן שיש עוד הוכחות לכך, אם כן אפשר לומר דהמחבר לא נקט כר' יהודה במשנה דפוטר, ואפי' בחו"ל משום דלא סבר כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל בכל אופן, דהרי כאן ר' יהודה הוא דעת יחיד לגבי חכמים ואין שום סברא לפסוק כמותו.

והרי לנו דגם דעת המחבר נוטה לפסוק כדעת הרמב"ן דכדי לומר כללא דכל המיקל צריך עוד סיבות מיוחדות. ועל כן גבי אביונות דיש עוד סיבות להקל בכך משום דהלכה כר"ע. וכמו כן גבי הברכות והרכבות פסק המחבר לקולא, משום דהלכה כראב"י ואולי משום דמשנתו קו ונקי. וגבי רבעי הביא ג' שיטות, ואע"ג דאם אומרים כל המיקל היה צריך לחלק בחו"ל דבכרם יש דין ובנטיעות אין דין רבעי, עם כל זה החמיר המחבר בזה משום דהמנהג היה להחמיר בזה וכמו שכתב הרשב"א:

ולענין הלכה:

הנה לפי המבואר הרי דעת הטור והרא"ש דלא בכל אופן אומרים כל המיקל רק במקומות דהוה ספק השקול, וכן נראה ג"כ דעת המחבר והרמ"א, ויותר מזה דעת הש"ך דכתב להחמיר גבי נטע רבעי הרי דלא בכל אופן אומרים כל המיקל, (וגם דעת הט"ז נראה כן דהרי כתב דהטעם דמקילים גבי קפריסין משום דהוה דרבנן, הרי דכתב דין דכל המיקל הוא רק אם סוברים דעלה הוא מדרבנן אבל אם אנו סוברים דהוה הלכה למשה מסיני אפשר דאין כלל דין דכל המיקל). וגם דעת הב"ח דכתב בטעם דנוטע

אבל לא בחוצה לארץ. הרי דנקטינן להתיר ערלה בהברכות והרכבות בחו"ל, ויש למצוא היתר גם לבני א"י ביין של כרמי העובדי כוכבים משום דרובא דגפנים לאו ערלה נינהו, ואפילו בכרמים שידוע ודאי שיש בהם ערלה יש להתירם משום דקודם שיעברו עליהם שני ערלה אינם עושים פירות ואם עושים הם דקים וקלושים שאינם ראויים לעשות מהן יין:

(סעיף כג) הנוטע אילן מאכל ואין דעתו לצורך אכילה אלא להיות גדר לשדה או בשביל העצים לשרפן או לבנין פטור והוא שיהא ניכר שאינו לצורך אכילה כגון אם הוא לשריפה שנטען רצופים ואינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי, ואם הוא לבנין שמשפה הענפים כדי שיתעבו, ואם לגדר שהוא במקום שצריך לגדור. הרי דהמחבר מתנה שיהיה ניכר ולא היקל אפי' בחו"ל כדעת הרמב"ם דלא בעי ניכר כלל, וגם לא כרשב"ג בברייתא דהלכה כדברי המיקל ואפי' אם צדו האחד בין פנימי בין חיצון בין תחתון בין עליון לצורך אחד מאלו וצדו השני לאכול את שלצורך אכילה חייב והשאר פטור, ואם חשב עליו אחר כך לאכילה חייב בערלה וברבעי ומונין לו משעת נטיעה, אבל אם לא חשב עליו עד סוף שנה שלישית אין בו דין רבעי שאין דין רבעי בלא ערלה, ואם נטעו למאכל ואחר כך חשב עליו לאחד מאלו חייב:

(סעיף כה) הנוטע בתוך שלו לצורך רבים

חייב: הנה בטור הביא כאן דעת הרמב"ם שמחלק בין נוטע בארץ ישראל דחייב לנוטע בחוץ לארץ דפטור, והמחבר נקט כאן כדעת הרא"ש דלא חילק בין ארץ ישראל לחו"ל, ובגר"א ס"ק ס"א כתב על דברי המחבר וזה לשונו. כרשב"א בירושלמי הנ"ל, ולא ידעתי טעמא ואפשר שמפרש שרשב"א מפרש למתני', וכו', עכ"ל. ונראה כונתו דהרי במשנה פליגי ת"ק ור' יהודה, דר' יהודה פוטר בנוטע לרבים, על כן כתב הגר"א דהמחבר כאן דלא חילק בין אר"י לחו"ל, וכתב סתם "חייב", מוכרח שסובר כרשב"א בירושלמי דסובר דלא

למשה מסיני גבי ערלה לומר דכאן מן התורה לקולא ובכל זאת היינו דוקא בספק השקול, משא"כ אם ספק דאורייתא מן התורה לקולה א"כ בא ההלכה למשה מסיני לומר דכאן גבי ערלה אף בספק שאינו ספק השקול ואף בדעה יחידאה ננקוט לקולא.

והנה בקונטרס הספקות שבסוף ספר כרתי ופלתי כתב דהעיקר כדעת הראשונים דספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, וכן נקט הפרי חדש. משא"כ דעת הש"ך שם הוא דספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא, וכתב הפרמ"ג בדיני ספק ספיקא סוף אות כ"ה, וזה לשונו. אמנם אף שהפרי חדש הכריע כהרמב"ם, מכל מקום אנן קי"ל כהרשב"א והר"ן ותוס' ורש"י דסוברים ספיקו מן התורה לחומרא, ולא מדרבנן.

לרבים פטור מערלה בחו"ל משום דלמדין כן מקרא וכן לא הזכיר דין דכל המיקל בשום מקום נראה דסובר דלא אמרינן כל המיקל ורק באופנים מיוחדים מקילים בחו"ל, וכן הוא ג"כ דעת הפני יהושע בברכות.

אבל דעת הגר"א נראה דבכל אופן סובר כל המיקל וכמו שביארנו לעיל, וכדעת הר"ן, וכן הוא דעת המנחת חינוך, וכן הוא בערוך השלחן, ומשמעות הפתחי תשובה, ועוד הרבה פוסקים.

ונראה דהמחלוקת תלוי במה שנחלקו הראשונים בדין אם ספק דאורייתא מן התורה לחומרא, או שאף ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, ורק מדרבנן לחומרא, דאם סוברים דהוה מן התורה לחומרא א"כ בא ההלכה